

Taryha ýara salan ýalanlar: Selanikden azana

Category: Kitapcy,Sözler,Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Taryha ýara salan ýalanlar: Selanikden azana TARYHA ÝARA SALAN

ÝALANLAR: SELANIKDEN AZANA

Yzagalak jemgyýetde ýalan-ýaşryga ynanmak nähili aňsat bolsa, hakykaty kabul etmegem şolar ýaly kyn bolýar

Ýalan-ýaşryk toslamalar bilen gününi dolaýan jemgyýetler wagtyň geçmegini bilen şeýle bir duýgusyzlaşýar welin, diňe uly tragediýa bolanda özünü dürsäp bilyär.

1955-nji ýylyň 6-njy sentýabry. Türkiýäniň radioýaýlymlary Selanikdäki Atatürküň öýüniň bombalalandygyny habar berýär. Ortaça tiražy 20-30 müň ekzemplýarly «Ekspres» gazeti öýleden soň iki sanyny birden çykaryp, habary birinji sahypasyndan berýär.

Dem salymda nireden gelendigi iñkise goýýan köpcülik «Istiklal» prospektini doldurýar. Çykyşlar çaltlyk bilen musulman däl ilata garşıy hüjümlere öwrülyär. Öýler we iş ýerleri ýakylmaga, weýran edilmäge, talanmaga başlanýar. Wakalar gysga wagtyň içinde şäheriň aýry-aýry 15 rayonyna ýaýrayar.

Netijede iki günläp dowam eden hüjümlerde resmi görkezijilere görä 5.300, resmi däl görkezijilere görä bolsa 7.000-e golay bina haraplanypdyr ýa-da otlanypdyr. 16 rum raýaty ölüpdir. 73 buthana, 8 aýazma (святой источник), 2 manastyr, 1 hawra ýakylypdyr. 50-200 aralykda aýal-gyz zorlanypdyr. Wakalaryň yzyndan müňlerçe rum Türkiýäni terk edipdir...

Soñ-soñlar hüjüme gatnaşanlaryň hemmesiniň bir ölçegdäki taýaklary ulanandygy, ep-esli böleginiňem goňsy etraplardan gelendigi (getirilendigi) bilinýae. Bularyň käbirleri «Haýdarpaşa» duralgasynnda ýanlary talan zatlary bilen bile ele salynýar.

«Ekspres» gazetiniň şol günü sany şol ýyllaryň kagyz yetmezçiligine garamazdan 300 müň ekzemplýarda çap edilipdir. Selanikdäki Atatürkün öýüni bombalanyňam Milli Howsuzlyk gullugynyň işgäri Oktaý Engindigi belli bolýar. Engin gaýybana sud edilse-de, Gresiýa berilmändir. Soñky ýyllarda İçeri işler müdirliginde başga iş berilen Engine durmuşyň başga sylag-serpaýlary-da nesip edipdir: ilki Çankaýanyň kaýmakamy, yzyndan Newşehiriň meri bolup işläpdir...

Wakalar bolanda Ýörite harby edaranyň başlygy bolup işlänen Sabri Ýirmibesogly Milli Howsuzlyk geňeşiniň sekretary bolansoñ gazetleriň birine beren interwýusynda «6-7-nji sentýabr wakalarynyň Ýörite harby edaranyň amala aşyran ajaýyp operasiýasy bolandygyny» aýdýar...

• Maraşda «Uly metjidiñ» ýakylmagy

1978-nji ýylyň 3-nji sentýabry. Kiçijik topar şäheriň esasy prospektleriniň birinde elliň elliň şygarly öňe gidip barýarlar. «Kommunistler we gyzylbaşlar muslimanlary öldürýär, hiç kim ýokmy, Allasyny söýen gelsin!» diýip gygyryşýarlar. Elbetde, Siwasda musliman kän we olar diniň elden gitmegine ýol berjek adamlar däl! Köpçüligiň sany artýar, alawylaryň ýasaýan massiwlerine tarap gaýdylýar.

Netijede dört günlüp dowam eden hüjümlerde 9 adam ölüär, 100-e golaý adam ýaralanýar, 1000-den gowrak jaý, öý we iş ýerleri harap edilýär. Aslynda hakykat düýbünden başga hilidi. Wakalar alawylaryň köp ýasaýan «Aly baba» raýonynda bir çaganyň eden dawasyndan başlaýar. Nasionalist (ülküji) topar tarapyndan iki aýal öldürilýär, ertesi gün metjitlerde okalan baýram namazyndan soň «Ganimyz aksa-da ýeňiš yslamyňkydyr» şygary bilen başlan hüjümler bilen wakalar çygyrdan çykýar...

Ýene 1978-nji ýyl, Kahramanmaraş. Şäherde yzly-yzyna partlamalar bolup geçýär. İçeri işler edaralarynyň ýolbaşçylary beren beýanatlarynda nasionalist bandalaryň

provokasiýa maksatly öz oturýan ýerlerine bomba zyňandyklaryny, şeýdip durka-da käbirleriniň ele salynandygyny aýdypdyr.

19-njy dekabrda nasionalistleriň giden «Çiçek» kinozalynda bir çeper film gidip durka bomba ýarylýar, ýaralananlar bolýar. Partlamadan soň nasionalist toparlar döwlete degişli käbir binalara çözýarlar. Wakalar gidip durka ilki iki çepçi ýaş ýigit, yzyndanam iki nasionalist ölüär. Çepçileriň guran jynaza ýorişiniň öünü kesen sağy toparlar «Kommunistleriň jynazasy okalmaýar, «Uly metjidi» ýakjak bolýarlar, alawylara ölüm, dinimiz elden gidýär» diýen ýaly şygarlar bilen şäherdäki dartgynlylyk, gapma-garşykyk ýetjek derejesine yetýär.

Netijede şäher sowetiniň we metjitleriň kolonkasýydan gygyrylan duýduryşlar, ýygnanyşan märekeler, yylan edilen köçä çykma gadagançylygy, gadagançylyga garamazdan sagçylaryň küsgürmegin bilen birnäçe massiwe edilen hüjümler: 111-150 aralykdaky adam pidalary, ýüzlerce ýaraly, zorlanan aýal-gyzlar, rehimsizlik bilen öldürilen alawy garrylary, çagalary, ýakyylan öýler, harap edilen iş ýerleri... Gandöküşlikden soň Maraşdan göçüp giden alawy hojalyklary, we 14 etrapda yylan edilen adatdan daşary ýagdaý...

Hakyatlaryň kes-kelläm orta çykjak bolma ýaly kejir gylygy

bolýar. Maraşda-da şeýle bolýar. Hüjüme uçran alawylar bulen çepçilere degişli jaýlar has önräkden belgilenip çykylan eken. Wakalaryň başlan birinji gününde harby bölümleriň «alawylar garnizona çözdy» habary bilen şäher merkezinden çekilendigi ýuze çykýar. Şeýle-de, goşun serkerdesiniň wakalar bolup durka İçeri işler ministriniň dartgynlylygy basyp ýatyrmaga gatnaşmak talabyndan yüz öwrendigi bilinýär. Beren düşündiririşinde ýoldaşlary bilen bile «Çiçek» kinozalyna bombany özleriniň zyňandygyny boýun alan MHP-li Ökkeş Kenger (Şendiller) gandöküşligiň birinji belgili aýyplanýany bolup sud edilýär. Türkiye köplenç diýen ýaly gülkünç henekler bilen doly ýurt. Durmuş soñ-soñlar Ökkeş Kengeri bu gezek Şendiller familiýasy bilen 19-njy hökümetiň Kahramanmaraş boýunça halk deputatlygy bilen sylaglandyrmaidan gaýra durmandyr. Aradan biraw wagt geçýär... Şuña meñzeş wakalar 1980-nji ýylyň iýul aýynda Çorumda hem bolup geçýär. Şäherde komunistleriň «Alaaddin» metjidine bomba goýandyklary barada myş-myşlar ýaýraýar. Edil şonuň ýaly myş-myş TRT döwlet teleýaýlymynyňhabarlar geleşiginde gaýtalanansoñ wakalar çalt gerimini giñeldipdir.

Munuň netijesi 57 öli, 200-den gowrak öli, 300-e golaý öýüň we iş ýerleriniň bibat edilmegi bilen soñlanypdyr. «12-nji sentýabır» döwlet agdarlysygynyň soñky kerpiji-de şeýdip goýlupdyr.

- **«Azanyň sesini basmak isleýän zyndyklar»**

1993-nji ýylyň 2-nji iýuly, Siwas. Pir Sultan Abdalyň

hormatyna geçirilýän medeni çäreleriň çäginde intelligensiýanyň birnäçe wekili we sungat işgäri häkimiň ýörite çakylygy bilen şähere gelýär. Birnäçesi «Madimak» otelinde düşleýär. Salman Rüşdiniň «Şeýtan aýatlary» kitabyny türk diline terjime eden Eziz Nesine we onuň ýanyndakylara hüjüm ediljekdigi barada gep-gybatlar ýaýraýar. Näbelli adamlar tarapyndan öylere we medeni çärelerde ýakyn ýerlerde paýlanan broşýuralarda «...Gurhana aç-açan dil ýetirilýär we möminleriň mertebesine, nebsine hüjüm edilýär» diýilýär. Şol gün käbir gazetlerem birinji sahypasyndan şuňa meňzes habarlary berýär.

«Jan» medeni çärelerine gatnaşýanlaryň çykyşlary üçin depregiň ýany bilen çagyryş egmekleri, şol wagtam jumga namazy üçin bir wagtda üýsen jemagat tarapyndan «Azanyň sesini basmak isleýän zyndyklar» diýip protest bildirilýär.

Netijede arasynda žurnalistleriň, ýazyjy-şahyrlaryň, sungat işgärlерiniň we bagşy-sazandasynyň bolan köpüsi alawy 33 raýat ýakylyp öldürilýär. Waka dünýä taryhyna bir günüň içinde bolup gecen iň uly intelligent gyrgynçylygy bolup girýär. Şol wagt premýer-ministriň wezipesinde Erdal Inönü otyrды. Döwletiň dürli gulluklarynyň kömekçi güýç «ynha gitdi, ynha gidip barýar» diýip Inönini, Inöniniňem oteldäkileri güýmändigi belli bolýar. Geçirilen derñew işinde «Madimak» oteline gelen harbularыň hüjüm ediji tolar bilen görüşenden soň garnizonlaryna dolanandygy, döwletiňem iki ädim beýlede ýanan adamlara tomaşa edip oturandygy ýüze çykýar.

• **Kabataşda türbanly zenana linç, metjitde içilen piwo**
2013-nji ýylyň 7-nji iýuny.

«Örän ýakyn tanşymyň gelnini ýerlerde süýrediler».

Şol döwrüň premýer-ministri R.Taýýip Erdoganýň AKP-niň topar ýygnagynda aýdan sözi bu...

1-nji iýunda «Gezi» protestleri dowam edip durka käbir mediá organlarynda demonstratlaryň Kabataşda türbanly (ýapynjaly) aýaly we onuň çagasyň ýenjendikleri barada habar çykýar. Waka gorkunçdanam erbet. Şol wagtyň AKP-li etrap sowetiniň başlygynyň gelni bolan aýal Beşiktaşda garaşyp dyrka bir topar üsti ýalaňaç demonstratyň hüjümine sezewar bolupdyr. Aýal erbet ýenjilýär, çaganyň kolýaskasy agdarylýar! Üsti ýalaňaç, elli gön ellikli 70-100 aralykdaky demonstrat aýalyň üstüne buşuganmyş!

Habar depe saçyň düýrükdirjek derejede gorkunç. Ýene bir gezek döwlet apparatynda iň ýokardan muňa arka durulýar. Metjitde içgi içilmeginiň hem-de aýal bilen çagajygyň ýenjilendiginiň videoýazgylarynyň elliñ dedigi, tiz wagtdan köpçüligiň dykgatyna ýetiriljekdi aýdylýar. Elif Çakyr, Ismet Berkan, Balçiçek İlter, Abdylkadyr Selwi, Sewilaý Ýükselir, Nihal Bengisu Karaja, Nagehan Alçy meşhur žurnalistler kassetany hut özleriniň göründiklerini, videoýazgyny görüp ýaka tutandyklaryny aýdýarlar...

Şondan öňem başga bir habar ýurdy ýeterlik lerezana salypdy. 2013-nji ýylyň 3-nji ýanwarynda «Anadolu» we «Cihan» habarlar gulluklarynyň «Metjitde içgi içdiler» habary «Gezi parky» demonstratlarynyň videoýazgylary bilen birlikde berlipdi, premýer-miinistr we häkimiýet agzalary bu toslama hor bolup arka durupdylar. Her iki wakanyň netijesimi? Elbetde, wakalar «Gezi» parkyndaky parahatçylykly çykyşlara zyýan ýetirdi. Emma halkyň özünü sowukganly alyp barşy, hernäme-de bolsa, wakanyň başga ýoýulmalar bilen ters ugurlara iterilmegine päsgel berdi. Has soňra näme bolandyr öýdýärsiňiz? HakylT ýene bir gezek gapgarylan garaňky dälizinden çykyp gelýär. Ýalanlar nägadar mekirlik bilen örtülen, hakykatlaram şogadar başyň aýlaýy we açık sözlüdir. Wakadan soň hepdeler, aýlar, ýyllar geçýär, ne subutnama görkezilýär, ne-de kasseta köpçüligiň dykgatyna ýetirilýär. Kassetany gördüm diýen, jebir çekendigi öñe sürülen aýaldan interwýu alan žurnalistler utançdan ýaňa gara-ört bolan ýüzleri bilen ýekän-ýekän sözünü üýtgedip başlayáar: «Men metjitde içgi içilendigini görmedim» diýen «Bezmi-Alem Walide Soltan» metjidiniň ymamynyň paýyna bolsa metjitden metjide kowulmak düşdi...

- **Azana gygyrylanda sykylak atan aýallar**

2019-njy ýylyň 8-nji marty. Stambul, Beýogly. Bütin dünýäde

her ýyl, ýurdu myzda bolsa 2003-nji ýyldan bări geçirilip gelinýän Feministleriň gijeki ýorişi üçin aýallar «Istiklal» prospektine üýşýär. Şol gün Halkara aýal-gyzlar günü. Ilkinji gezek şäher häkimligi «Istiklal» prospektinde ýorişin geçirilmegine rugsat bermändir. Polisiýa prospekte birikýän ýollaryň öňüni baglamak üçin hemişeki ýerine goşmaça bu gezek Beýoglunda täze gurulýan metjidiň öňünde-de barrikada gurýar. Akym-akym bolup gelýän zenan köpcüligi barrikadany aşyp bilmeýär: şygarlar, sykylyklar, jürlewükler bilen jemgyýetçilik howpsuzlygyny üpjün etmek üçin goýlan patrullara protest bildirilýär... Yzyndan tegelek iki gün geçýär. 10-njy mart günü teleýaýlymlarda iň belent kürsülerden ses eşdilýär: «Azany-Muhammedä terbiýesizlik etdiler!»

Muny aýdanam AKP-niň başlygy we ýurduň prezidenti R.Taýýip Erdoganýyr. Ertssi gün gazetleriň köpüsü muny birinji sahypasyndan berýär. Birmeňzeş aýyplama dürli ministrler, AKP-niň metbugat wekilleri we MHP-niň başlygy Döwlet Bahçeli tarapyndanam dürli görnüşlerde gygyrylýar. Az wagtyň içinde sosial mediýanyň üstünden MHP-li Ülkü (nasionalistik) merkezlerine degişli toparlar tarapyndan «azana ýetirilen eller gurasyn» diýen ýaly «Taksim» meydanynda çagyryşlar edilýär. Çagyryş agşamara maksadyna ýetýär. Sakally-sarmykly, sarykly-selleli, donly adamlardan düzülen bir topar adam «Istiklal» prospektinde kafe-barlaryň we içgili garbanyşhanalaryň ýerleşen «Mis» köçesine tarap gaýdýar. Hasratlar bilen doly taryhdan gopup gelen, ürküziji zamanlaryň gorkunç ýatlamalaryny ýatladyp duran şygarlary-da manydar ýaňlanýar: “Allahu ekber... Ýa Alla, Bismilla, Allahu ekber... Ganymyz aksa-da ýeňiš yslamyň... Ýeke-täk ýol şahadat!..

Elleri türk baýdakly, tekbir getirip ýöreýän gaharly märekaňiň özünü alyp barşy çakdanaşa aggressiw, gygyryşýan şygarlary meçew beriji, sözleri haýbat atyjydy. Belli bir wagta çenli ýöränlerinden soň hatarlaryny güreldip bilmedik prowokatorlar Tarlabasy töwereklerinde patrullaryň gelmegini bilen pytraýar... Hakykat bolsa bu gezegem gün deýin älem ýüzüne ýalbyrap çykmak üçin haýdayardy.

Ýoýulan wideoýazgyny ulanan tarapgoý žurnalist ötünç sorap,

birinji gündäki beleňleriniň täsiri bilen meçew beriji habarlary taýýarlan käbir žurnalistlerem gaýtmyşym edýär. Feministleriň gijekи ýörişine gatnaşan aýal-gyzlar barada aýdanda bolsa, wakany ybrat beriji geň galyjylyk bilen garşylaýarlar. Polisiýanyň iki barrikadasynyň (germawynyň) arasynda gysylyp galan, plastiki oklaryň, göz ýaşardyjy gazlaryň, galkanlaryň we tokly rezin dürreleriň urgusynyň arasynda patrullary sykylyklar, şygarlar, ahy-nalalar bilen protest eden naçarlaryň azan okalanyndan habarlary-da ýok eken.

[b]• Yzda galanlar[/]

Yzagalak jemgyýetde ýalan-ýaşryga ynanmak nähili aňsat bolsa, hakykaty kabul etmegem şolar ýaly kyn bolýar. 8-nji martda we şondan soñ ýalan bilen hakykat ýene bir gezek ýüzbe-ýüz bolup, ýene bir gezek garpyşypdyr. Hernä nesibeli ekenik, bu gezek hakykat jemgyýetçilik sowukganlylygy bilen birlikde ýeňiş sazyny çaldy. Yzda bolsa kä prezidentiň, kä AKP-li etrap başlygynyň, käte-de AKP-li şäher sowet başlyklygyna kandidatyň gowur döredip biljek ybratlyk sözleri galdy:

«Azanyz-Muhammedä terbiýesizlik etdiler, ...bularyň ýeke-täk ýaranlygy azandyr baýdak duşmançylygy, ...olary ökjämiziň astyna salyp depgiläris!»

«Millet» ýaranlygyny goldaýanlaryň bu köçelerde, raýonlarda gezmäge ýagdaýlary bolmaz!»

«Millete küpür geplediler, enelerini dula bakdyrys!»

Ýusuf NAZYM.

15.03.2019 ý. Taryhy makalalar